

“Markesin ölümü”: Semiotik işarələr

Kamran İmranoğlunun (Əliyevin) “Markesin ölümü” hekayəsi bu cümlələrlə başlayır: “Oğul bala, and olsun, Allaha bu dünyanın elə işləri var ki, o işlərdən Allahdan başqa heç kəsin başı çıxmaz. İstədim deyəm ki, heç Allahında başı çıxmaz, amma qorxdum, Allahın özündən qorxdum”.

Yazıçı bu cümlələrlə başlamaqla incə bir məqamı vurğulayır ki, dünyada elə məsələlər, problemlər, çətinliklər vardır ki, insan onun qarşısında acizdir. İnsanın öz düşüncəsi yetənə qədər çalışır ki, rastlaşdığı problemə bir çıxış yolu tapsın, lakin Tanrı elə möcüzələr yaradır ki, bir anda hər şey həll olur, ya da əksinə.

Hekayə ata ilə oğulun arasında dialoq şəklində qurulsun da, təkcə atanın danışdığını görürük. “Heç uşaqlığın yadına düşürmü? İki, üç yaşında qardaşın var idi”. Əslində, bu sual hekayənin əsas məzmununu oxucuya çatdırmaq üçün semiotik bir işarədir.

Daha sonra ata oğluna həmin uşağa babasının adını qoyduğunu, onun bərk xəstələndiyini, həkimə apardıqları haqqında danışır. Lakin ata danışarkən bir çox məsələlərə işarə vuraraq keçir: O vaxtlar kənd yerlərində artıq həkimlərin azaldığından, onların şəhərlərə getmələrindən gileylənir. Xəstələrin isə həkim tapmaq üçün məkəzə getməli olduqlarını və bunun nə qədər çətinliyini nəzərə çarpdırır. Bunları Sabir həkim şəxsində canlandırır.

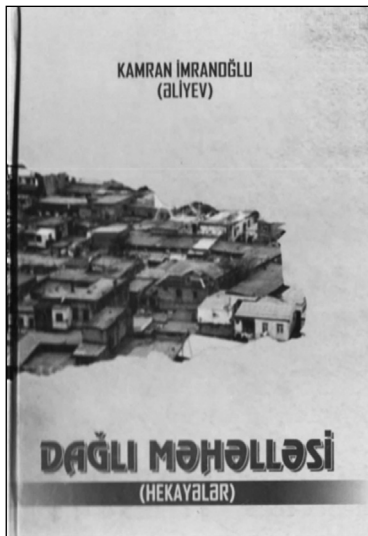
Danışdıqca ata oğluna nəsihətlər verir, amma bunları niyə danışdığını özü də bilmir. Hər halda bu ikili münasibətdə atanın əhvali-ruhiyyəsi ifadə edilmişdir. Eyni zamanda oxucuda maraq yaranır ki, ata öz etdiyi səhvləri oğluna etməyindən qorxduğu üçün daima ona nə isə söhbətdən kənar bəzi məsələləri deyib, onu öyrətməyə çalışır və yaxud da onun daha bilikli, dünyagörüşlü olmağı üçün bu cür hərəkət edir. Hər halda atanın ısrarlı söhbətinin oğlunun gələcəyindən narahatlığın semiotik işarəsi də hesab etmək olar.

Sonra yenidən o mövzuya qayıdıb daha ciddi sual verir: “Qardaşını rayon xəstəxanasına apardıq. Bilirsənmi uşaq dünyaya niyə gəlmişdi? Bilmirsən, indi deyim bil”.

Hekayənin bu hissəsində ata özünün təklidindən danışır, tək oğlan olduğu üçün Tutu nəninə ona “Allah da təkdir” deməyindən, tək oğul olmağın yaxşı tərəflərindən bəhs edir. Hiss olunur ki, ata burada oğluna nəyisə çatdırmaq istəyir, ancaq hələlik cəsarət edib tam açıqlamır. O, bu fikirlərini əsaslandırmaq üçün qonşuları Nəcəfəlinin iki oğlundan söhbət açır, ikisinin də saf, təmiz, mehriban olduğunu, lakin evləndikdən sonra bir-birləri ilə torpaq, su, yol üstündə dava etmələrindən danışır və bunlara səbəb olaraq da, kənddən deyil, başqa yerlərdən evlənmələrində görür. Hekayənin davamında iki qardaşın ayrılıqda ailə vəziyyəti haqqında məlumat verilir. Əslində, oxuduqca görürük ki, ata Nəcəfəlini arvadı, gəlinləri və oğulları arasındakı hadisələri bir-bir vurğulayaraq sonda deyir: “Bax, görürsən o sözlər qardaş arvadının dilindən çıxmasaydı, həmin hadisələr baş verməzdi. İndi yadında saxla ki, tək oğlan olmağın öz faydası var”.

Hekayəni oxuduqca bir çox mətləblərin bir yerə toplandığını görürük. Belə ki, ata daha sonra öz nitqini başqa bir mövzu ilə davam etdirir, bu zaman oxucuda sualla yenə maraq oyadır ki, “o xəstə qardaşa nə oldu “ Əslində, bu sualın özü də bir semiotik işarədir və öz izahını gözləyir.

Gördüklərim bunu təsdiq edir ki, el-oba arasında hamı oğlan uşaqlarına həsrət çəkir, hansı evdə oğlan uşağı doğulmadıqda gecə-gündüz Allaha dua edirlər ki, Allah onlara da oğul bəxş etsin. Bəzən də, hekayədə deyil-

diyi kimi, axırıncı övladlarına Bəsti, Yetər, Kifayət kimi adlar qoyurdular.

Bu deyilənlərdə məlum olur ki, müasir dövrümüzdə hələ də bir problem kimi qız və oğlan övladlarının arasında fərqlilik özünü göstərməkdədir. Hətta o qədər cahil olublar ki, qız uşaqlarına ad qoyarkən Allaha işarə yolladıqlarını sanırıqlar.

Oxuduqca görürük ki, ata oğluna səhv nəsihət verməkdən, onun dediklərinin oğlunun mütəqəbul edib yanlış anlamasından da çəkidiyi üçün o başqa bir hadisə ilə fikrini başa salmağa çalışır: “Bəzən olurdu ki, bir oğlu olan ikincisini də istəyirdi. Məsələn, yadıma gəlir ki, kəndimizdəki Hacılar məhəlləsindən bir uşaq Kamçatkaya hərbi xidmətə getmişdi. O da dörd bacının bir qardaşıydı. Bir gün xəbər çatdı ki, uşaq Kamçatkada ölüb, gəlin aparın. Heç kəs getmədi, çünki imkanları yox idi. On beş gündən sonra uşağın ölüsü gəlib çıxdı. Gəlib çıxana qədər də onların evində hər gün yas məclisi quruldu. Həmin vaxtlar SSRİ ilə Kitay arasında yüngülvara dava olmuşdu və önlər də var idi. Bunu bilən ölmüş əsgərin atası elə il boyu deyindir ki, yalan danışır, mənim oğlumu Kitay davasında öldürüblər. Niyə deyirdi, nə üçün deyirdi, vallah, axıra qədər heç kəs bilmədi. Amma anası ağlayıb-sızlayırdı ki, kaş bir oğul da doğaydım. Bundan sonra kənddə bütün arvadlar iki-üç oğlan uşağı doğmağa başladılar və uşaqların da sayı səkiz-doqquza çatdı, çünki uşağın oğlan-qız olmağı o vaxtlar bilinmirdi. Hətta qonşumuzdakı arvad on uşağı ötdü və qəhrəman ana oldu. Bax, görürsən, ikinci oğul doğmağın da belə sirləri var. Amma sən qardaşın Salahın dünyaya gəlməsinin bu məsələlərlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bir sözlə, o uşağın dünyaya gəlməsinin səbəbini bilmirsən. İndi danışım, sən də qulaq as.”

Nəhayət ki, ata uşağa əsas sualı haqqında danışmaya başlayır. İlk öncə qeyd edir ki o vaxtlar nəslimizin ən böyük problemi dayın Qəşəmin uşağının olmaması idi. Oxucu bu hissəni oxuyarkən anlayır ki, o vaxtlar uşağı gec olduqda çölə-bayıra çıxarkən bir çox kinayəli baxışlara rast gəlirmiş, hətta ata qeyd edir ki, o vaxt indiki kimi elm inkişaf etməmişdi ki, müasir vasitələrə əl atılsın və yaxud da indi “ələ uşaq istəmirəm”, deyə bilsin. Məsələ burasındadır ki, keçmişdə uşaq olmayan ailələrdə nə qadın, nə kişi bu sözü deyə bilməzdi.

Sonra dayısı Qəşəm və arvadının pirlərə pul tökdükələrindən söhbət açır. Bu mənada Qəşəmin arvadının rəfiqəsi Şərəfbanuya dediyi sözlər də ürək dağlayır: “Ölüm istəyirəm, Şərəbanı, ölüm, kim məni belə qarğıdı? Mən kimə pislik eləmişəm ki! Dədəmin, anamın da heç kəsə işi yoxdur, öz evləri, öz içləridir. Atam heç kəsin toyuğuna bir daş atmayıb, anam heç kəsin sözünü danışmayıb. Uşaq vaxtı Novruz bayramı günü qonşunun qızı ilə odun üstündən tullananda qız qəflətən oda

düşdü, qıçları yandı, vallah mənim günahım yox idi, elə bil qızın ayağı nəyəsə ilişdi, yıxıldı, indi də uzun paltar geyməsə, baldırlarındakı yanığı əməlli-başlı bilinir, bəlkə, ona görə bu əziyyəti çəkirəm”. Şərəfbanu isə ona təsəlli verərək: “sən tək Allahdan yapış, ona dua et”, - deyə nəsihət verir.

Görürük ki ata yavaş-yavaş oğluna hər şeyi anlatmaq istəyir. Adama elə gəlir ki, atanın oğluna söyləyəcəyi ən vacib sözlərdir. Ata ağır-ağır danışmağa başlayır: “Qəşəmlə Güldəstənin danışdıqlarını sən anan açıq-aydın eşidirmiş ki, axşam yuxu görmüşəm və mənim indiye qədər ömrümdə belə yuxum olmayıb. Görmüşəm ki, yanımdan axan çaya düşüb qışqırıram, sən də gəlib məni xilas etmək istəyirsən, amma ikimiz də boğuluruq. Bu zaman onların arasında dayanan anan ucadan deyir ki, su aydınlıqdır, Güldəstə. Durub görüşürlər, öpüşürlər, Güldəstə elə ayaqüstəcə deyir ki, aydınlıq olmağına qoy, aydınlıq olsun, amma məni təəcübləndirən budur ki, bu çayın nə suyu var, biz də düşüb orada boğulaq, heç körpə uşaq da burada batmaz. Otururlar və bir az həşdən-küşdən danışandan sonra anan üzünü qardaşı Qəşəmə tutub deyir ki, ay qardaş, belə qərara gəlmişik ki, bir uşaq doğub onu saxlamaq üçün sizə verək. Yaşınız ötür, bir müddət sonra qocalığınız var, ahıl vaxtlarımda sizə bir baxan olmalıdır, ya yox! Onlar çətinliklə də olsa, razılaşırlar, amma ölüm-itim dünyasıdır, onu deməliyəm ki, anan o söhbəti açanda mənimlə bir kəlmə də danışmamışdı, axşam anan bu əhvalatı mənə dedi, mən də etiraz etmədim”.

Hekayədə ilk dəfə idi ki, uşaq atasından nəse soruşur: “Bəs sonra nə oldu?” Bu sual oğlun atasına necə diqqətlə qulaq asdığını sübut edir.

Ata sonda oğlunun sualına cavab olaraq bunu deyir: “Dörd-beş ay keçməmiş, Güldəstənin boyuna uşaq düşdü. Bizim uşağımız da özümüzə qaldı. Bax, sənin Salah qardaşın belə dünyaya gəlib. Sonra da Salah xəstələnib öldü. İndi bildin, həmin uşaq dünyaya niyə gəlmişdi?”

Beləliklə, sonda qeyd etməliyəm ki, hekayənin bu məqamında məlum olur ki, yazıçı hekayənin əvvəlində verdiyi bir neçə cümlədə hekayə boyu oxucuya çatdırmaq istədiyi əsas mahiyyət var imiş. O, dəfələrlə vurğulayıb ki, hər şey Allahın əlindədir. O istəyərsə, bir qulunun ən çətin bildiyi işi rahatlıqla həll edə bilər. Allahın izni olmazsa da, o iş heç vaxt alınmaz. Hekayəyə başqa bir tərəfdən baxdıqda isə görürük ki, Güldəstənin övladı dünyaya gəldikdən sonra onlar üçün dünyaya gətirilən körpənin vəfat etməsindən başa düşmək olur ki, bir uşağı başqasına niyyət edib dünyaya gətirmək istəklərini Allah doğru hesab etmədiyindən o uşaq yaşatmayıb. Nəticədə hekayənin məqsədinin insanların səbirlili, dözümlü olub, arzularını bir tək olan Allahdan istəmələridir.

Kamran İmranoğlunun (Əliyevin) “Markesin ölümü” hekayəsinin ən sonunda isə yazıçı belə maraqlı bir tərzdə qeyd edir: “O, qəfil söhbəti dayandırdı, gözünü divarın yuxarısına zillədi və qulağını bir az irəli verdi, sonra ucadan qışqırdı: “ - Ay uşaq, ay uşaq mətbəxdəki radionun səsini qaldır. Dayan, dayan, gör nə danışır? Nəə? Markes ölüb? Düz eşitdim?”

Bəli, radio Markesin ölümü barədəki xəbəri dünyaya yayırdı”.

Burada da bir semiotik işarə vardır. Bu işarə ondan ibarətdir ki, yazıçı oxucularına hekayənin nəql olunduğu tarixi məşhur Kolumbiyalı yazıçı Qabriel Qarsiya Markesin vəfatı ilə eyni vaxtda - 17 aprel 2014-cü il tarixində olduğunu söyləmək istəyir.

Şəbnəm Ağaməmmədova